

กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจในพุทธศาสนา*

THE INSPIRATION BUILDING PROCESS IN BUDDHISM

อัมพร ภาวศุทธิ์

Amporn Pawasut

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: pws_a@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจในพุทธศาสนา โดยศึกษาจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแรงบันดาลใจและศึกษาแรงบันดาลใจที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า พุทธศาสนามีกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจมาแต่สมัยพุทธกาล จากการใช้เกณฑ์วัดลักษณะสำคัญของแรงบันดาลใจ 3 ประการ ได้แก่ การปลุกหรือกระตุ้น การจูงใจเข้าหา และข้ามพ้นเหนือตน กล่าวคือ 1) เกิดการปลุกหรือกระตุ้นให้เกิดการรู้แจ้ง ความเห็นแจ้ง ความเข้าใจองค์แท้ ลึกซึ้งโดยปราศจากเจตจำนง โดยพระพุทธเจ้าทรงมีแรงบันดาลใจภายในที่ได้จากการอบรมดูแลใส่ใจจากครอบครัว การศึกษา และสภาพสังคมที่มีความเชื่อในชีวิตหลังความตายและมีผู้ค้นหาทางพ้นไปจากสังสารวัฏจึงทรงออกผนวชและบำเพ็ญเพียรจนกระทั่งเกิดการทบทวนเหตุการณ์ที่เกิดความระลึกได้ด้วยสติถึงความสุขที่เกิดจากประสบการณ์ในอดีตเมื่อทรงประทับนั่งอยู่ใต้ต้นหว่านร่มเย็นที่ได้บรรลุปฐมฌานที่มีวิตรก วิจารณ์ และสุขอันเกิดจากกิเลส ทรงมีความรู้แจ้งที่ตามระลึกด้วยสติว่า “ทางนั้นเป็นทางแห่งการตรัสรู้” 2) ความรู้แจ้งนั้นจูงใจเข้าหาเป้าหมายคือการตรัสรู้ 3) เป็นกระบวนการของความต้องการข้ามพ้นเหนือตน เป็นอิสระเหนือตน พ้นจากความเกิดอีก โดยมีวิธีการที่ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการและความเพียร ภายหลังการตรัสรู้ทรงแสดงธรรมที่เป็นกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจที่เป็นการจุดประกายปัญญาอย่างเดียวกันนั้นให้เกิดแก่ผู้อื่น แบ่งปันความรู้และประสบการณ์เพื่ออนุเคราะห์เกื้อกูลผู้อื่นอย่างชัดเจน

คำสำคัญ: กระบวนการ, แรงบันดาลใจ, พุทธศาสนา

Abstract

This research paper is documentary research aims are to analyze, synthesize the inspiration building process in Buddhism, to studying concepts and theories about inspiration and to studying the inspiration in the event of it appears in Buddhist scriptures. The results have shown the inspiration building

* Received 11 March 2020; Revised 27 March 2020; Accepted 29 March 2020

process in Buddhism since in The Buddha's time, based on the three main qualities of inspiration: evocation, approach motivation, and transcendence. That is 1) The characterizes of evocation of illumination or the insight with unwilled. That is the Buddha who has intrinsic inspiration building by nurture, education and social environment which belief in the afterlife and persons try to find the way out of Samsara then entered monkhood and practice perseverance. Then he recalls the situation by mindful of the experience he entered and remained in the first absorption: thought conception, discursive thinking, rapture, and pleasure born of seclusion while he sat under the rose-apple tree. The idea imbues "that is the path to enlightenment". 2) That illumination approach motivates the goal for enlightened. 3) These are the process of self-transcendence to be free beyond self, abandon of reborn by using the way of Yonisomanasikara and perseverance. After the enlightenment found the inspiration building process by Dhamma talk to expand from within-person to between-persons, obviously shares personal knowledge and experiences to others by generosity and kindness.

Keywords: Process, Inspiration, Buddhism

บทนำ

“แรงบันดาลใจ” เป็นแรงที่สื่อถึงความสุข พลังอำนาจและความหวัง หากใครมีแรงบันดาลใจในสิ่งใด เป็นไปได้ที่การทำงานหรือความสนใจในสิ่งนั้นจะถูกผลักดันให้เกิดความสำเร็จ เป็นรูปธรรมค่อนข้างแน่ จึงมีแนวโน้มที่คนจะต้องการแรงบันดาลใจเพื่อทำสิ่งที่ใฝ่ฝันหรือต้องการให้เป็นจริง ขณะที่ศาสตร์ด้านการบริหารบุคคลนำแรงบันดาลใจมาใช้เป็นคุณสมบัติข้อหนึ่งของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ประกอบด้วย 4I's ได้แก่ การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized influence or Charisma leadership: II) การสร้างแรงบันดาลใจ (Inspiration motivation: IM) การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual stimulation: IS) และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล (Individualized consideration: IC) และยังมีผลการวิจัยยืนยันสนับสนุนว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ สร้างความพึงพอใจและเพิ่มผลการปฏิบัติงานของบุคคลและขององค์การ (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2543)

ในด้านจิตวิทยามีการศึกษาเรื่องแรงบันดาลใจในช่วงไม่กี่สิบปีมานี้และมีความพยายามศึกษาแรงบันดาลใจในฐานะโครงสร้างทางจิตวิทยา ทำให้ภาพของแรงบันดาลใจชัดเจนขึ้นและสามารถอธิบายได้ แต่อย่างไรก็ตาม งานวิจัยก็ยังมีจำนวนน้อยมาก ทำให้ความเข้าใจในความหมายและลักษณะของแรงบันดาลใจไม่ชัดเจนและการนำองค์ความรู้เรื่องแรงบันดาลใจ

ไปใช้ให้เป็นประโยชน์ก็น้อยตามไปด้วย สำหรับงานวิจัยด้านพุทธศาสนามีการกล่าวถึงแรงจูงใจในแง่ของความหมายทางธรรม คือ ตัณหาหรือฉันทะ เช่น เจ้าชายสิทธัตถะบำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าเพราะฉันทะและธรรมในอิทธิบาท 4 (ภทพร ยุทธาภรณ์พินิจ และคณะ, 2556) การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นผลมาจากการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ เป็นต้น โดยยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจในพุทธศาสนา

กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจสามารถนำมาใช้สร้างประสิทธิภาพ การเปลี่ยนแปลง และความพึงพอใจให้แก่บุคคลได้ เมื่อมีการศึกษาด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับแรงบันดาลใจและพระพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลสำคัญนำการเปลี่ยนแปลง แต่ยังมีขาดการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจในพุทธศาสนาดังที่กล่าวมา จึงเป็นความน่าสนใจในการนำเรื่องแรงบันดาลใจมาศึกษาเหตุการณ์ในอดีตจากจุดเริ่มต้นการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้า และกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจของพระองค์ตามคัมภีร์พระไตรปิฎก

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์สังเคราะห์กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจในพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยการสำรวจและรวบรวมเอกสารข้อมูลแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับแรงบันดาลใจตามหลักจิตวิทยาจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และงานวิจัยที่อาจเกี่ยวข้องกับแรงบันดาลใจในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่ยอมรับทางวิชาการทั่วไป เพื่อศึกษาความหมาย ลักษณะ โครงสร้าง และกระบวนการเกิดขึ้นของแรงบันดาลใจ แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการเกิดและการสร้างแรงบันดาลใจตามหลักจิตวิทยา ศึกษาเหตุการณ์ในคัมภีร์พุทธศาสนาที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก ที่อาจเกี่ยวข้องกับการเกิดและการสร้างแรงบันดาลใจ เช่น เหตุการณ์ก่อนและหลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เหตุการณ์ของบุคคลที่ได้เข้าเฝ้า แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาในพระไตรปิฎกเข้ากับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับแรงบันดาลใจเพื่อตอบปัญหาการวิจัย

ผลการวิจัย

ความหมายและลักษณะของแรงบันดาลใจที่สอดคล้องกันของไทยและสากล คือ พลังอำนาจในตนเองที่ใช้ในการขับเคลื่อนการคิดและการกระทำที่พึงประสงค์ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามต้องการ เกิดจากแรงปรารถนาในตนเอง มีแหล่งกำเนิดสำคัญ ได้แก่ ความคิดและความรู้สึกที่ลึกซึ้งภายในตนเองและแหล่งภายนอก เช่น บทกวี สุนทรพจน์ บุคคลสำคัญ ธรรมชาติ มีกระบวนการ 2 กระบวนการคือ กระบวนการเชิงรับ เป็นการรับข้อมูลใส่ตัว และกระบวนการเชิงรุก เป็นกระบวนการที่ส่งผลให้เกิดการกระทำที่ได้ผลผลิตเป็นผลงาน ได้ใช้ความคิดใหม่กับเป้าหมายที่กำหนดไว้ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2558) โดยประวัติความ

เป็นมาของคำว่า inspiration แสดงการใช้ในความหมายถึงพลังหรืออำนาจของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนกระทั่งในราวคริสต์ศตวรรษที่ 19 ให้ความหมายถึง บางคนหรือบางสิ่งที่บันดาลใจ (Merriam - Webster, Inc, 2019) ในงานวิจัยของทีโอดด์ เอ็ม. แธรช และแอนดรูว์ เจ. เอลเลียต (Thrash et al, 2003) ยกความหมายตามพจนานุกรมออกซฟอร์ดฉบับพิมพ์ปีสิบและวินเนอร์ ที่ให้ความหมายว่า ลมหายใจเข้าหรือการซึบซาบเอาความคิดความมุ่งหมายบางอย่างเข้าไว้ภายในใจ การชี้ทาง การรู้สึกตัว การสร้างหรือการกระตุ้นความรู้สึกบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการยกระดับให้สูงขึ้น ผนวกกับงานวิจัยหลากหลายสาขาวิชา เช่น มานุษยวิทยา เทววิทยา การศึกษา ศิลปะและวรรณคดี การจัดการ สรุปคุณลักษณะสำคัญได้ 3 ประการคือ การปลุกหรือกระตุ้น (Evocation) การมุ่งใจเข้าหา (Approach Motivation) และข้ามพ้นเหนือตน (Transcendence) และได้พัฒนาแบบวัดแรงบันดาลใจ (Inspiration Scale: IS) เพื่อวัดค่าแรงบันดาลใจเชิงลักษณะ (Trait Inspiration) และแรงบันดาลใจเชิงสภาวะ (State Inspiration) ขึ้น

แธรชและเอลเลียตศึกษางานวิจัยต่าง ๆ ที่พบว่า แรงบันดาลใจมีสาเหตุจากภายนอกและมีสาเหตุจากภายในด้วยเช่นกัน เช่น การรู้แจ้ง ความเห็นแจ้ง ความเข้าใจอย่างแท้ ลึกซึ้ง (illumination i.e., the insight or eureka experience) กระบวนการสร้างสรรค์ (Creative Process) ความจงใจ (Willful) นักทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ พบความสัมพันธ์กับภาวะถดถอยของอัตตาและความเกี่ยวข้องกับกระบวนการรู้คิด จากจิตไร้สำนึก จิตก่อนสำนึก หรือภาพการรับรู้ที่ถูกปลุกขึ้นมากระทบกับความคิดความเชื่อในระดับจิตสำนึก (Conscious) แรงบันดาลใจจึงเกิดขึ้นจากภายในหรือจากคนและสิ่งแวดล้อมที่ทำให้บุคคลเคลื่อนไปในสิ่งที่ดีงาม หรือสิ่งที่ยิ่งกว่าตนเอง งานวิจัยของแธรชและเอลเลียตพบว่า แรงบันดาลใจมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระบบกระตุ้นพฤติกรรม (Behavioral Activation System; BAS) แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) บุคลิกภาพแบบเปิดรับประสบการณ์ (Openness To Experience) การจดจ่อใส่ใจเป็นหนึ่งเดียวกับงาน (Absorption) กระบวนการรู้คิดในการใช้เหตุผลและการประมวลผลเชิงประสบการณ์ (Rational And Experiential Processing) ความชำนาญงาน (Work Mastery) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) ภาวะอารมณ์เชิงบวก (Positive Affect) อารมณ์เชิงบวก (Positive Emotionality) การรับรู้ในความสามารถ (Perceived Competence) ความยอมรับนับถือและพึงพอใจในตนเอง (Self - Esteem) การมองโลกในแง่ดี (Optimism) และการลิขิตตนเอง (Self-Determination) ไม่สัมพันธ์กับระบบยับยั้งพฤติกรรม (Behavioral Inhibition System; BIS) แรงจูงใจภายนอก (Extrinsic Motivation) บุคลิกภาพแบบไม่มั่นคงทางอารมณ์หรือวิตกกังวล (Neuroticism) บุคลิกภาพแบบเป็นมิตรหรือประนีประนอม (Agreeableness) บุคลิกภาพแบบมีจิตสำนึก (Conscientiousness) ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะในการเกิดแรงบันดาลใจ คือ เกิดขึ้นเองและไม่มิเจตจำนง (Evoked And Unwilled) ภาวะอารมณ์เชิงลบ (Negative Affect) อารมณ์เชิงลบ

(Negative Emotionality) และความต้องการของสังคม (Social Desirability) มีความสัมพันธ์เชิงลบกับภาวะการแข่งขันและการกลัวความล้มเหลว (Competitiveness And Fear Of Failure)

เมื่อแรชและเอลเลียตทดสอบการถ่ายทอดแรงบันดาลใจระหว่างบุคคลสู่บุคคล โดยทดสอบ 10 ตัวแปร คือ 1) แรงจูงใจภายใน 2) การเปิดรับประสบการณ์ 3) การจดจ่อใส่ใจเป็นหนึ่งเดียวกับงาน 4) ความชำนาญงาน 5) ความคิดสร้างสรรค์ 6) ภาวะอารมณ์เชิงบวก 7) การรับรู้ในความสามารถ 8) ความยอมรับนับถือและพึงพอใจในตนเอง 9) การมองโลกในแง่ดี และ 10) การลิขิตตนเอง

พบลำดับตัวแปรที่เกิดขึ้นก่อน ได้แก่ การเปิดรับประสบการณ์ ไม่มีการลิขิตตนเอง แสดงให้เห็นภาวะของการรับเข้าและไม่แสดงการยืนยันตัวตน มีภาวะอารมณ์เชิงบวก มองโลกในแง่ดี ความยอมรับนับถือและพึงพอใจในตนเอง มีความชำนาญงาน และความคิดสร้างสรรค์

ลำดับตัวแปรที่เกิดขึ้นภายหลัง ได้แก่ ความชำนาญงาน การจดจ่อใส่ใจเป็นหนึ่งเดียวกับงาน พาให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ และยกระดับการรับรู้ในความสามารถ ความยอมรับนับถือและพึงพอใจในตนเอง การมองโลกในแง่ดี แรงบันดาลใจยังนำไปสู่การเพิ่มระดับการลิขิตตน ในแง่ของการค้นหาตนไม่ใช่การยืนยันตัวตน และสุดท้ายคือ การเปิดรับประสบการณ์ เมื่อทำการวิเคราะห์ 3 ระดับ ได้แก่ ระหว่างบุคคล ระหว่างสัปดาห์ และระหว่างวัน พบว่า แรงบันดาลใจแสดงการให้ผลในเชิงลักษณะหรือแนวโน้มที่เป็นนิสัยมากกว่าเชิงสภาวะ นอกจากนี้ แรชและเอลเลียต (Thrash et al, 2004) ในบทความปีถัดมา จำแนกกระบวนการของแรงบันดาลใจเป็นกระบวนการเชิงรับและกระบวนการเชิงรุก เป็นกระบวนการตั้งแต่รับข้อมูลเข้าจากคนหรือจากสิ่งแวดล้อมและเปิดรับข้อผูกพัน (Receptive Engagement) ในสิ่งมีคุณค่าเหนือตน ผู้มีการเปิดรับข้อผูกพันสูงมีแนวโน้มที่จะเกิดแรงบันดาลใจ เกิดประกายปัญญา การเห็นแจ้งหรือความเข้าใจอย่างถ่องแท้ แล้วส่งผ่าน (Transmission) แรงไปสู่การมุ่งใจเข้าหาเพื่อแผ่ขยายคุณสมบัติของสิ่งมีคุณค่าเหนือตนนั้นให้เป็นจริงหรือขยายคุณค่าไปสู่สิ่งใหม่ มีการทำงานของภาวะอารมณ์เชิงบวกที่ได้รับการกระตุ้นในบุคคลที่มีพื้นฐานอารมณ์แบบเข้าหา

คุชวี โยเหลา และคณะ จัดแรงบันดาลใจเป็น 3 ลักษณะทำให้เห็นกระบวนการชัดเจนมากขึ้น ได้แก่ แรงส่งไปสู่เป้าหมาย แรงในตนเอง (เกี่ยวข้องกับแนวคิดด้านจิตวิญญาณ) และแรงรับจากผู้อื่น (การได้รับความรัก) และพบสาเหตุสำคัญของตัวแปรแฝงแรงบันดาลใจ ได้แก่ 1) อิทธิพลทางบวกจากบุคลิกภาพ เช่น ลักษณะของบุคคลที่กระตือรือร้น มีสติปัญญา มีความคิดสร้างสรรค์ ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น ยึดหลักความจริง ชอบศึกษาหาความรู้ สามารถเผชิญปัญหาและเหตุการณ์ในภาวะกดดันได้ 2) อิทธิพลทางอ้อมจากการถ่ายทอดทางสังคมด้านการมีเป้าหมาย เช่น ตัวแบบ การสอน การแสดงความคาดหวัง 3) การมีอุดมการณ์ตามเป้าหมายที่เกิดจากการถ่ายทอดทางสังคม ผลลัพธ์ของตัวแปรแฝงแรงบันดาลใจคือ

แรงงูใจในการลิติตนเอง กล่าวได้ว่า การถ่ายทอดทางสังคมเป็นส่วนสร้างแรงบันดาลใจเชิงลักษณะ ซึ่งมีผลต่อแรงงูใจภายใน (ดุขฎี โยเหลา และคณะ, 2556)

จากงานวิจัยของแรชและเอลเลียต (Thrash et al, 2003) และ (ดุขฎี โยเหลา และคณะ, 2556) ที่พบความสัมพันธ์เชิงบวกของแรงบันดาลใจกับแรงงูใจภายใน เมื่อศึกษา งานวิจัยเกี่ยวกับแรงงูใจภายใน ผลการวิจัยจำนวนมากแสดงให้เห็นว่า ผู้มีแรงงูใจภายในมีความสุข มีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่าผู้มีแรงงูใจภายนอก (Sheldon et al, 2014) เนื่องจากแรงงูใจภายในเป็นความต้องการแสวงหารางวัลของตนในตัวของตน เป็นความพึงพอใจในการแสวงหาสิ่งที่น่าสนใจ ทำหาย ความหมายภายใน การมีความสามารถ การเรียนรู้ สร้างสรรค์ แปลกใหม่ รับผิดชอบ ความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเอง ต้องการลิติตนเอง อยากรู้ อยากเห็น ในเด็กที่มีแรงงูใจภายในเด่นชัดมีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนสูงกว่าเด็กที่มีแรงงูใจ ภายนอกเด่น ซึ่งสภาพแวดล้อมที่มีบิดามารดาหรือครูอาจารย์ส่งเสริมจะส่งผลทางบวกต่อแรงงูใจภายใน งานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของนักศึกษา 3 องค์ประกอบ พบว่า นักศึกษาที่ มุ่งความสำเร็จจะถูกงูใจภายนอกเพราะความหวังที่จะสำเร็จ นักศึกษาที่จำหรือผลิตซ้ำจะถูกงูใจภายนอกเพราะกลัวความล้มเหลวและมีการประมวลผลระดับต้น นักศึกษาที่ค้นหาและซึมซับความหมายความเข้าใจ ค่อนข้างเป็นตัวของตัวเองและเป็นอิสระจากประมวลรายวิชาและ เป็นกลุ่มที่มีการประมวลผลระดับลึก (อรพินทร ชูชม และคณะ, 2543) เห็นได้ว่า ผู้มีแรงงูใจภายในมีความสุขและความสำเร็จสูงกว่าผู้มีแรงงูใจภายนอก

การเกิดแรงบันดาลใจภายใน เกิดจากแรงบันดาลใจเชิงลักษณะ (trait inspiration) หมายถึง จิตที่มีแนวโน้มที่จะเกิดแรงบันดาลใจซึ่งเกิดจากการเลี้ยงดูในครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางสังคมเช่นเดียวกับกระบวนการเกิดแรงงูใจภายใน กล่าวตามทฤษฎีลำดับความต้องการ 8 ขั้นของมาสโลว์ หมายถึงการมีความต้องการในขั้นที่สูงกว่าความต้องการขั้นพื้นฐานที่จำเป็น (Deficiency Needs) ได้แก่ ความต้องการทางกายภาพชีวภาพ ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ความต้องการเป็นเจ้าของและความรัก ซึ่งจะส่งผลต่อการตอบสนองความต้องการในการยอมรับนับถือและพึงพอใจในตนเองที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับแรงบันดาลใจ ซึ่งความรักและการเป็นที่ยอมรับจากตนและผู้อื่นเป็นความต้องการที่จำเป็นต่อการมีแรงงูใจภายในและแรงบันดาลใจ สอดคล้องกับ “แรงรับจากผู้อื่น” ในงานวิจัยของ (ดุขฎี โยเหลา และคณะ, 2556) แรงงูใจภายในอาจจัดเป็นความต้องการในลำดับที่ 5 - 7 ได้แก่ ความต้องการการรู้คิด สติปัญญา (Cognitive Needs) ความต้องการทางสุนทรียภาพ ความงาม ความสมดุล (Aesthetic Needs) ความต้องการบรรลุศักยภาพหรือต้องการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (Self-Actualization Needs) ซึ่งเป็นความต้องการตอบสนองตัวตน ส่วนความต้องการลำดับที่ 8 เป็นความต้องการในแรงบันดาลใจ ต้องการคุณค่าเหนือตน เหนือขอบเขตของตัวตน หรือข้ามพ้นสิ่งธรรมดาสามัญที่มีอยู่เดิมหรือข้อจำกัดของมนุษย์ (Transcendence Needs) (Koltko - Rivera, M. E, 2006) เช่น บทกวี ดนตรี ศิลปะ ธรรมชาติ การอุทิศตัว การค้นพบทาง

วิทยาศาสตร์ ความศรัทธาในศาสนา มาสโลว์กล่าวไว้ในหนังสือ “The Farther Reaches Of Human Nature” ว่า สิ่งที่ทำให้คน ๆ หนึ่งพิเศษกว่าคนทั่วไป คือการอุทิศตัวให้กับสิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่าตัวเอง และบุคคลจะพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่เมื่อข้ามผ่านปมของโงนาคีที่หมายถึงความกลัวในศักยภาพที่ยิ่งใหญ่ของตนหรือข้ามผ่านการจงใจหลีกเลี่ยงชะตากรรมที่แท้จริงของตน (วิทยากร เชียงกุล, 2551)

กระบวนการแรงบันดาลใจภายใน เกิดจากบุคคลที่มีแรงบันดาลใจเชิงลักษณะ มีการซึบซับรับเอาความคิดด้านคุณค่าประกอบกับผลของภาวะอารมณ์เชิงบวก การมองโลกในแง่ดี การยอมรับนับถือและพึงพอใจในตนเอง การมีแรงจูงใจภายใน และมีการเปิดรับประสบการณ์ มีความสนใจต่อโลกในทางวัตถุหรือแนวความคิดความเชื่อ เกิดความจดจ่อใส่ใจเป็นหนึ่งเดียวกับสิ่งนั้น มีความสุขอยู่กับสิ่งนั้น เป็นสมาธิ มองข้ามตนเอง (Self-Forgetfulness) ไม่มีการลืขิตตนเอง และมีความชำนาญในสิ่งนั้น ประมวลในกระบวนการรู้คิดที่มีการใช้เหตุผลและการประมวลผลเชิงประสบการณ์ (Thrash et al, 2003) มีความคิดสร้างสรรค์ แสวงหาความรู้ ความเข้าใจ หรือทางแก้ไขปัญหา เกิดเป็นความเห็นแจ้ง ความเข้าใจองค์แท้ลึกซึ้งขึ้นในขณะนั้นเอง สิ่งที่เกิดขึ้นตามมา มีการเปิดรับข้อผูกพัน มีการทำงานของภาวะอารมณ์เชิงบวกที่ได้รับการกระตุ้นในบุคคลที่มีพื้นอารมณ์แบบเข้าหา (Thrash and Elliot, 2004) ในการส่งต่อหรือแผ่ขยายคุณสมบัติของสิ่งสร้างแรงบันดาลใจให้เป็นจริงหรือขยายคุณค่าไปสู่สิ่งใหม่เป็นกระบวนการเชิงรุกที่ยกระดับแรงจูงใจในการเข้าหา ผู้ที่มีพื้นอารมณ์แบบเข้าหาเข้มแข็งมีแนวโน้มที่จะมีแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน ขณะที่ผู้ที่มีพื้นอารมณ์แบบเข้าหาอ่อนแอมีแนวโน้มขาดแรงบันดาลใจสร้างสรรค์ (Oleynick et al, 2014) แรงบันดาลใจเชิงลักษณะเป็นส่วนที่ทำให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะเกิดแรงบันดาลใจซึ่งได้มาจากการถ่ายทอดทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา เมื่อพิจารณาสภาพสังคมในสมัยพุทธกาลปรากฏว่าสังคมได้รับอิทธิพลความเชื่อตามคัมภีร์พระเวท เชื่อการเวียนว่ายตายเกิดว่าเป็นบ่อทุกข์ และต้องการแสวงหาทางพ้นทุกข์ มีผู้ประกาศลัทธิแสวงหาทางรอดจากสังสารวัฏขึ้นหลายวิธี มีการบำเพ็ญตบะ บำเพ็ญทาน เลิกเกี่ยวข้องกับกิจของสามัญชน ความรู้แจ้งเท่านั้นที่จะหนีจากสังสารวัฏได้ (เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป, 2540)

จากการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกพบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีแรงบันดาลใจเชิงลักษณะที่ได้มาจากการได้รับการดูแลในวัยเด็ก ทรงเป็นผู้ไม่มีทุกข์ ได้รับการบำเรออย่างดี จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงความคิดก่อนเสด็จออกผนวช ทรงมีความคิดว่า

ปุถุชนผู้ยังไม่ได้ดับ ตนเองเป็นผู้มีความแก่ (ความเจ็บไข้ ความตาย) เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ ฯลฯ ไปได้ เห็นบุคคลอื่นแก่ ฯลฯ ก็อึดอัด ระอา รังเกียจ สิ้นตัว ไม่คิดว่าแม้เราเองก็มีความแก่ ฯลฯ ... การที่เราผู้มีความแก่ ฯลฯ ... เห็นบุคคลอื่นแก่ ฯลฯ ก็อึดอัด ระอา รังเกียจนั่น ไม่สมควรแก่เราเลย เรานั้น เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้ จึงละความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาว (ในความไม่มีโรค ในชีวิต) ได้โดยประการทั้งปวง ความมัวเมา 3 ประการนี้

... ปุณฺณผู้ไม่ได้ดับ ... ประพติกายทฺหจฺริต วจฺทฺหจฺริต มโนทฺหจฺริต หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอภาย ทฺตติ วินิบาต นรฺก (อง.ตฺก. 20/39/199 - 200) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตายนี้ ยังปรากฏในมหาปทานสูตรที่กล่าวถึงพระวิปัสสิพุทธเจ้า ย้อนอดีตไป 91 กัปว่า ทรงเห็นเทวทูต 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต แล้วทรงเห็นว่าการประพติจรรณ การประพตีสมาสมา การทำกุศล การไม่เบียดเบียน การอนุเคราะห์หมู่สัตว์ เป็นความดี เป็นกุศล จึงตัดสินพระทัยเสด็จออกผนวช (ที.ม. 10/43-54/22 - 30) การเห็นเทวทูตหรือสภาพความเป็นจริงของชีวิตนี้จึงเป็นปัจจัยหนึ่งในหนทางตรัสรู้และยังอาจสะท้อนให้เห็นในมหาปทานสูตรว่า แม้เวลาจะผ่านมายาวนาน คนก็ยังคงลืมตัวและประมาทในชีวิต

วิเคราะห์เหตุการณ์นี้ในโครงสร้างทางจิตวิทยาจะเห็นว่า สิทธิธณะพระราชกุมารเปิดรับประสบการณ์จากการสังเกตสิ่งแวดล้อมและผู้คน มีความใส่ใจจดจ่อในการคิดพิจารณาคุณโทษ มีความคิดเป็นเหตุผลเด่นที่น่าจะเกิดจากการมีแรงจูงใจภายในและได้รับการส่งเสริมภาวะอารมณ์เชิงบวกผ่านการอบรมดูแลใส่ใจจากครอบครัวและการศึกษา นอกจากนี้ พระองค์ย่อมถูกแวดล้อมด้วยการเสพสำราญทำให้เกิดการพิจารณาเห็นสภาพแวดล้อมที่ไม่เป็นที่พอใจเป็นแรงส่ง คือบุคคลที่มัวเมา ลืมตัว สอดคล้องกับสภาพจิตใจที่มีแรงจูงใจภายในมีการประมวลผลระดับลึก ขัดแย้งกับสภาพสังคมที่อิงอาศัยแรงจูงใจภายนอกที่ทำให้มีการประมวลผลระดับตื้น มีส่วนทำให้เกิดเป็นความขัดแย้งหรือคับข้องใจขึ้นภายในใจที่ทำให้เกิดความไม่สมดุลและเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า สิทธิธณะพระราชกุมารทรงมีความต้องการแสวงหาประสบการณ์และความพึงพอใจด้วยศักยภาพพระองค์เองซึ่งเป็นลักษณะของแรงจูงใจภายใน ต้องการลิขิตด้วยตนเอง มีความต้องการข้ามพ้นเหนือตนเป็นจุดมุ่งหมายคือพรหมจรรย์ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของสิ่งสร้างแรงบันดาลใจที่มีคุณค่าดีกว่าตนหรือเหนือกว่าตน แต่ความรู้ความเห็นในขั้นนี้ยังไม่จัดว่าเป็นการเกิดแรงบันดาลใจเพราะเป็นการพิจารณาเห็นคุณ โทษ และทางแก้ปัญหาที่เกิดในระดับจิตสำนึก มีความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจ มีความพร้อมที่จะกระทำ มีความรู้ตัวและมีเจตจำนงชัดเจน เห็นทิศทางหรือหนทางที่จะปฏิบัติตามแบบอย่างค่อนข้างแน่นอน เป็นลักษณะของเจตคติซึ่งเป็นแรงจูงใจภายในที่ได้รับการสร้างขึ้นจากสภาพแวดล้อมทางสังคม

หลังเสด็จออกผนวช ทรงประทับนั่งที่ริมฝั่งแม่น้ำที่ควรแก่การบำเพ็ญเพียร ทรงมีความคิดอย่างผู้บำเพ็ญเพียรในสมัยเดียวกันที่เชื่อว่า “บุคคลจะไม่ประสบความสุขด้วยความสุข แต่บุคคลจะประสบความสุขได้ด้วยความสุขเท่านั้น” “สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น แม้เสวย/ไม่ได้เสวยทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อน ซึ่งเกิดขึ้นเพราะความเพียร ก็เป็นผู้ควรแก่การรู้ การเห็น และการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม” (ม.ม. 13/329-331/398 - 401) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) “บุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการประพติตุภกกริยา” จึงทรงบำเพ็ญตบะ มีเงื่อนไขในการบริโภคอาหารอย่างอุกฤษฏ์ (ม.ม. 12/155 - 159/157 - 162) (มหาจุฬา

ลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทรงมีความดำริว่า ในอดีต ในอนาคต หรือปัจจุบันก็ไม่อาจมีสมณะพราหมณ์เหล่าไหนสามารถทนต่อทุกขเวทนาที่กล้าแข็ง หยาบ เผ็ดร้อนได้มากไปกว่านี้ แต่ก็ยังไม่ทรงได้บรรลุลุณาทัสสนะ จึงทรงเริ่มหาหนทางอื่น (ม.ม. 13/335/404 - 405) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ลักษณะการทำงานของแรงในช่วงเหตุการณ์นี้ เป็นการรับช่วงต่อของแรงจูงใจภายในจากช่วงแรกส่งต่อเป็นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่มีลักษณะของการมุ่งความสำเร็จ (Needs For Achievement) เป็นแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ที่มาจากแรงจูงใจภายในตน หมายถึง จะเกิดความยินดีพอใจ รู้ว่าตนมีความสามารถ เมื่อได้ทำให้ตนได้รับความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตนสร้างและยึดถือ หรืออาจเรียกว่า เป็นความต้องการบรรลุศักยภาพของตนตามทฤษฎีของมาสโลว์ จึงเห็นว่าการให้ความสำคัญต่อความเพียร (Perseverance) ความบากบั่นของตนเป็นอย่างสูงและยังมีทัศนคติต่อความสำเร็จว่าความเพียรเป็นเหตุของความสำเร็จไม่ว่าจะเป็นทุกข์หรือไม่เพียงใด สะท้อนได้แม้แต่ความต้องการพื้นฐานของร่างกาย เป็นการทดลองอย่างจริงจัง ต่อเนื่องจนถึงที่สุดในสมมติฐานว่าหนทางนี้ (น่า) จะเป็นทางออก ในขั้นตอนนี้ บทบาทของอิทธิบาท 4 ถือได้ว่ามีความโดดเด่นชัดเจนอย่างยิ่ง มีฉันทะคือความสนใจพอใจรักใคร่จดจ่อในเป้าหมาย มีวิริยะความเพียรมุ่งทำอย่างจดจ่อสู้ไม่ถอย มีจิตตะเอาใจใส่ทำกิจให้สำเร็จไม่ใส่ใจในสิ่งอื่น มีวิมังสาคือเพ่งพิจใคร่ครวญทดสอบทดลองแก้ไขปรับปรุงเรื่อยไปจนกว่าจะประสบผลสำเร็จ (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต), 2545) หรือลองผิดลองถูก ความคิดความเชื่อในขั้นนี้ยังคงอยู่บนความเชื่อความศรัทธาในเรื่องสังสารวัฏและชีวิตหลังความตาย ส่วนความเพียรในขั้นตอนนี้เกิดจากความต้องการบรรลุศักยภาพของตนที่โดดเด่นกว่าความต้องการในการข้ามพ้นเหนือตนที่เป็นปัจจัยอยู่เบื้องหลัง ดังที่เห็นได้จากการบำเพ็ญทุกกรกิริยาที่ไม่อาจมีใครทำได้ยิ่งไปกว่านี้

เมื่อไม่ทรงได้บรรลุลุณาทัสสนะจึงทรงเริ่มหาหนทางอื่น ทรงมีความระลึกขึ้นได้ว่า “เราจำได้อยู่ เมื่อคราวงานของท้าวสักกัธติซึ่งเป็นพระราชบิดา เรานั่งอยู่ใต้ต้นหว่าอันร่มเย็น ได้สดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปิติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ ทางนั้นพึงเป็นทางแห่งการตรัสรู้หรือหนอ” ทรงมีความรู้แจ้งที่ตามระลึกด้วยสติว่า “ทางนั้นเป็นทางแห่งการตรัสรู้” เกิดคำถามขึ้นในพระทัยอีกว่า “เรากลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายหรือ” ก็ดำริว่า “เราไม่กลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายเลย” เมื่อดำริเช่นนี้แล้วจึงฉันอาหารหยาบเพื่อให้กายมีกำลัง (ม.ม. 13/335/405) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในขั้นนี้เป็นการแสวงหาหนทางใหม่ ๆ โดยไม่ได้ติดใจในตบะที่เคยทำได้อย่างยิ่งยวดกว่าใคร ๆ เช่นพวกปริพาชกที่ทรมานตนแล้วยกตนข่มผู้อื่นและมัวเมาด้วยมานะ (ที.ปา. 11/58 - 59/41) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อความสำเร็จยังไม่ได้เป็นไปตามที่มุ่งหวังก็ไม่หวนกลับในความล้มเหลวและไม่ติดใจในความสำเร็จที่ต่ำกว่าหากมิใช่เป้าหมายที่ตั้งไว้ แรงจูงใจภายในที่เป็นความต้องการใฝ่สัมฤทธิ์ยังส่งผลให้มุ่งปฏิบัติเพื่อความสำเร็จ

แต่กระบวนการในขั้นนี้เกิดภาวะการถดถอยของอัตตา (Regression In The Service Of The Ego) มิได้มีตัวตนเป็นที่ตั้ง มิได้มีการลิขิตตนเอง เปิดรับประสบการณ์ใหม่เข้าสู่จิต และมีภาวะอารมณ์เชิงบวก ไม่หลงไป มีสติตั้งมั่นไม่พินเพื่อน ปรับอินทรีย์ให้สมดุลกันระหว่าง ศรัทธากับปัญญา ความเพียรพยายามกับความจดจ่อหรือวิริยะกับสมาธิ หากความเพียรมาก ย่อมพุ่งชน ความเพียรหย่อนย่อมเกียจคร้าน (วิ.ม. 5/243/8) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มีจิตจดจ่อใคร่ครวญมีสมาธิเป็นหนึ่งเดียวอยู่ มีวิมิงสาประทับประคองเพ่งพิจใคร่ครวญ เกิดการใช้เหตุผลและประมวลผลเชิงประสบการณ์ จิตเกิดความระลึกได้ด้วยสติถึงความสุข อันเกิดจากวิเวกจากประสบการณ์ในอดีตจากจิตไร้สำนึก หรือจิตก่อนสำนึก หรือภาพการรับรู้ ถูกปลุกขึ้นมากระทบกับความคิดความเชื่อในระดับจิตสำนึก เกิดความคิดสร้างสรรค์ขึ้นด้วยความตระหนักรู้หรือเกิดปัญหาที่ยังรู้โดยไม่มีเจตจำนง เป็นปัญหาเห็นแจ้งหรือเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่ามีโอกาสและเห็นหนทางสู่ความสำเร็จหรือทางออกจากปัญหาจากประกายความคิดที่สว่างวาบขึ้นว่า “...ทางนั้นพึงเป็นทางแห่งการตรัสรู้หรือหนอ” และทรงดำริว่า “ทางนั้นเป็นทางแห่งการตรัสรู้” เกิดการทบทวนสิ่งที่ได้รู้และทบทวนตรวจสอบภายในจิตถึงความมุ่งมั่นในการทำกิจต่อไปของตน ดังที่ทรงตั้งคำถามว่า “เรากลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายหรือ” ซึ่งเป็นไปได้ที่พระองค์อาจมีแรงจูงใจแบบเข้าหาหรือหลีกเลี่ยง โดยในผู้ที่มีพื้นอารมณ์แบบเข้าหาเข้มแข็งมีแนวโน้มที่จะมีแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงาน (Oleynick et al, 2014) ในผู้ที่เปิดรับข้อผูกพันสูงมีแรงบันดาลใจที่มุ่งขยายคุณค่าหรือทำให้สำเร็จเป็นรูปธรรม และแรงบันดาลใจยังเป็นแรงที่สัมพันธ์กับภาวะอารมณ์เชิงบวก การเปิดรับประสบการณ์ และมีความสัมพันธ์เชิงลบกับภาวะการแข่งขันและการกลัวความล้มเหลว พระพุทธองค์จึงตรัสตอบพระองค์เองว่า “เราไม่กลัวความสุขที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายเลย” เป็นการแสดงถึงพื้นอารมณ์แบบเข้าหาเข้มแข็งและการรับข้อผูกพันที่จะทำกิจไปจนกว่าจะสำเร็จ เกิดการส่งต่อแรงบันดาลใจจากกระบวนการเชิงรับ (Being Inspired “By”) ไปสู่กระบวนการเชิงรุก (Being Inspired “To”)

การทบทวนสอบทานตนเองถึงความกลัวที่จะต้องประสบในภารกิจที่จะต้องทำในอนาคตนั้นยังสอดคล้องกับเรื่องปมของโจนาห์ที่มาสโลว์กล่าวว่า บุคคลจะสามารถพัฒนาศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ที่จะต้องข้ามผ่านความกลัวในศักยภาพที่ยิ่งใหญ่ของตนหรือหลีกเลี่ยงชะตากรรมที่แท้จริงของตนนั้นด้วย (วิทยากร เชียงกูล, 2551) แรงบันดาลใจจึงส่งถ่ายแรงไปสู่การจูงใจเข้าหาและประคับประคองจนกว่าจะทำความต้องการข้ามพ้นเหนือตนให้สำเร็จ

ทรงฉันอาหารหยาบเพื่อให้กายมีกำลัง สดจากกามและอกุศลทั้งหลายแล้วบรรลุมาน 4 และวิชชาก็เกิดขึ้น ซึ่งก่อนการตรัสรู้ ทรงมนสิการถึงคุณ โทษและการสลัดออกจากความยึดมั่นในโลก อยาตนะ ธาตุ กาม ชันธ 5 ทรงมนสิการและปฏิบัติในฉานและอรุพฉาน (อง.นวก. 23/41/525 - 531) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ทรงมนสิการโดยแยกกาย

ในปฏิจจนุปบาทและอริยมรรคมีองค์ 8 (ส.นิ. 16/10/15 - 16, ส.นิ. 16/65/126 - 129) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นต้น เป็นกระบวนการเชิงรุกของแรงบันดาลใจที่ส่งแรงให้บุคคลกระทำการกิจตลอดไปจนเกิดผลสำเร็จด้วยความมั่นใจและมีความสุข เพราะเกิดจากปัญญาเห็นแจ้ง

การเกิดแรงบันดาลใจภายในพระพุทธรูปเจ้าส่งต่อมาสู่การสร้างแรงบันดาลใจแก่สาวกเป็นความตั้งใจ ถ้ายทอดและสื่อสารให้เกิดแรงบันดาลใจในผู้รับสาร ถือเป็นแรงบันดาลใจจากภายนอกของสาวก ซึ่งกระบวนการสร้างแรงบันดาลใจจะสำเร็จเมื่อผู้รับสารเกิดแรงบันดาลใจและมีการสร้างหรือแผ่ขยายคุณค่าของสิ่งมีคุณค่าเหนือตนออกไปจนสำเร็จ กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจแก่สาวกแตกต่างกันใน 2 สมัยคือ สมัยพุทธกาลและสมัยหลังพุทธกาล ซึ่งในสมัยพุทธกาลมีผู้แสวงหาทางพ้นทุกข์ที่ถือเป็นสิ่งมีคุณค่าเหนือตนและเป็นสิ่งที่ผู้ต้องการและแสวงหา ดังปรากฏการตัดสินใจที่แสดงธรรมเพราะทรงรู้ว่าผู้ต้องการรับฟังนั้นมีอยู่ตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่าใดจะฟัง จงปล่อยศรัทธามาเถิด เราได้เปิดประตูมตรธรรมแก่สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว ...” (วิ.ม. 4/9/15) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ตัวอย่างผู้ที่ได้เข้าเฝ้า ทูลถามปัญหา และเกิดแรงบันดาลใจ เช่น

พรหมายูพราหมณ์ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ภายหลังจากดูลักษณะมหาบุรุษ 32 ประการแล้ว พระพุทธเจ้าทรงประทานโอกาสทูลถามปัญหา จึงทูลถามปัญหา เช่น บุคคลเป็นพระอรหันต์ได้อย่างไร บุคคลมีคุณครบถ้วน เป็นมุนีได้อย่างไร บัณฑิตเรียกพระพุทธเจ้าว่าอะไร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “จิตต วิสุทธ ชานาติ มุตต ราเคหิ สพฺพโส ปหีนชาติมรโณ พรหมจริยสส เกวลี ปารคฺช สพฺพมฺมาน พุทฺโธ ตาทิ ปุจฺจตฺติ ฯ” (สยามรัฐ ม.ม. 13/597/544) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538) แปลว่า “... มุนีนั่นย่อมรู้จิตอันบริสุทธิ์ อันพ้นจากราคะทั้งหลายโดยประการทั้งปวง เป็นผู้ละชาติและมรณะได้แล้ว ชื่อว่ามีคุณครบถ้วนแห่งพรหมจรรย์ ชื่อว่าถึงฝั่งแห่งธรรมทั้งปวง บัณฑิตเรียกพระพุทธเจ้าว่า ผู้คงที่” ทำให้พราหมณ์เกิดความนอบน้อมอย่างยิ่ง เมื่อพราหมณ์เลื่อมใสในพระพุทธองค์แล้ว ทรงแสดงอนุพุทฺธิกา พราหมณ์มีจิตควรบรรลุธรรมจึงทรงประกาศอริยสัจ ธรรมจักขุเกิดขึ้นแก่พรหมายูพราหมณ์บนที่นั่งนั่นเองว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมี ความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา” พรหมายูพราหมณ์เห็นธรรม บรรลุธรรม รู้ธรรม หยั่งลงสู่ธรรม หหมดความสงสัย ไม่มีคำถามใด ๆ มีความกลัวกลัว ไม่ต้องเชื่อใครอีกในหลักคำสอนของพระศาสดา เกิดความแจ่มแจ้ง เปรียบเหมือนบุคคลหลงทางของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด (ม.ม. 13/394 - 395/487 - 489) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เห็นได้ว่าการเกิด “ธรรมจักขุอันไร้คู่สืคือกิเลส ปราศจากมลทิน เกิดขึ้นแก่พรหมายูพราหมณ์บนที่นั่งนั่นเอง” เป็นการปลุกหรือกระตุ้นให้เกิดขึ้น มีลักษณะการเกิดประกายปัญญาและยังส่งแรงต่อไปยังแรงจูงใจเพื่อให้มีการขยายคุณค่าออกไปด้วยการขอถึงพระพุทธพระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ซึ่งการเกิดแรงบันดาลใจขึ้นในแต่ละบุคคลจะแตกต่างกัน

ขึ้นกับองค์ประกอบที่เป็นทั้งส่วนสนับสนุนและอุปสรรค เช่น สภาพแวดล้อม อุปนิสัย พันธะกรรมของผู้รับสื่อ คุณค่าที่บุคคลยึดถือหรือศรัทธา การมีใจจดจ่อในขณะที่รับสื่อ ทิณฐิและอคติภายใน ประสบการณ์หรือภาพจำในอดีตที่จะถูกปลุกขึ้นให้เกิดเป็นประกายปัญญา ตลอดจนแรงที่จะส่งต่อไปจนสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดเป็นรูปธรรม เป็นต้น ดังที่เห็นได้จากบางท่านขอถึงรัตนตรัยเป็นสรณะ บางท่านมีผลถึงการบรรลุหรือหัตถผล

สมัยพุทธกาล สาวกอาศัยพระพุทธเจ้าเป็นแรงบันดาลใจทำให้อยากเข้าเฝ้าและสอบถาม เมื่อได้ฟังคำสอน และคิดพิจารณาโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) นำไปปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรมก็ได้บรรลุประโยชน์ที่ต้องการ แต่ในสมัยหลังพุทธกาล สาวกต้องอาศัยแรงบันดาลใจจากการฟังธรรม การศึกษา การดูแบบอย่างจากเรื่องเล่าที่ปรากฏในคัมภีร์ เช่น อปทาน พุทธวงศ์ จริยาปิฎก หรือชาดก ที่เล่าเรื่องราวชีวิต การบำเพ็ญบารมีอย่างไม่ย่อท้อของพระโพธิสัตว์และสาวก ทำให้เกิดความหวังและกำลังใจในการสั่งสมคุณความดีตามพระโพธิสัตว์ แล้วนำมาคิดพิจารณาโดยแยบคาย และปฏิบัติตามสมควรแก่ธรรม จึงได้รับผลจากการปฏิบัติ

อภิปรายผล

ลักษณะการเกิดขึ้นของแรงบันดาลใจและเป้าหมายของแรงบันดาลใจมีลักษณะแตกต่างจากแรงจูงใจอื่นด้วยลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ มีลักษณะการเกิดขึ้นเหมือนการปลุกหรือกระตุ้นให้เกิดขึ้น มีความต้องการการข้ามพ้นเหนือตนเป็นเป้าหมาย และมีการจูงใจเข้าหา (Thrash et al, 2003) (Thrash et al, 2004) จากลักษณะดังกล่าวนี้กล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงมีแรงบันดาลใจจากกรณีการระลึกถึงเหตุการณ์บรรลุปฐมฌานที่ได้ตื่นหว่าที่เกิดขึ้นเองและเกิดประกายปัญญาเห็นว่าทางนี้คือหนทางตรัสรู้ โดยมีเป้าหมายเป็นความต้องการที่ข้ามพ้นตน ได้แก่ ความต้องการพ้นทุกข์ ไม่ต้องการการเกิดอีก เกิดการส่งต่อแรงบันดาลใจไปสู่แรงจูงใจเข้าหาเป้าหมาย โดยการใช้ความเพียรและกำลังใจของโยนิโสมนสิการอย่างเต็มที่จนกระทั่งได้ตรัสรู้

หลังการตรัสรู้ ทรงตัดสินพระทัยจะแสดงธรรมเพราะทรงรู้ว่ามิผู้ต้องการความพ้นทุกข์นี้ จึงทรงสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นในผู้ต้องการและสนใจจะฟัง ทรงเป็นแบบอย่างและจุดประกายปัญญาให้โดยไม่ปิดบัง ทำให้ผู้ฟังเกิดประกายปัญญา รับองค์ความรู้ไปปฏิบัติตามด้วยโยนิโสมนสิการและความเพียรแล้วทำให้ได้รับผลแตกต่างไปในแต่ละบุคคล พระพุทธเจ้าจึงทรงเป็นแรงบันดาลใจภายนอก สอดคล้องกับ “แรงรับจากผู้อื่น” ของดุซงกี โยเหลา และคณะ (ดุซงกี โยเหลา และคณะ, 2556) ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจในพุทธศาสนา เป็นความตั้งใจถ่ายทอดสร้างแรงบันดาลใจที่เป็นองค์ความรู้และประสบการณ์ด้วยจิตคิดอนุเคราะห์เกื้อกูลเพราะได้มีประสบการณ์มาก่อน อีกทั้งเป็นประโยชน์แก่ผู้ต้องการ จึงบอกโดยไม่ปิดบัง ไม่คิดทำร้าย ให้อิสระและส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าพิจารณาด้วยตัวเอง อันเป็นผลที่ได้จากการซึมซับรับเอาคุณค่าเหนือตนในวัยเด็ก การได้รับการโอบอุ้มเลี้ยงดูด้วย

ความรักความใส่ใจ การดูแล เยียวยา หรือแก้ไขความคับข้องใจเมื่อพบกับปัญหา และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีภาวะอารมณ์เชิงบวก มีความยอมรับนับถือและพึงพอใจในตนเอง มองโลกในแง่ดี เปิดรับประสบการณ์ มีแรงจูงใจภายในที่ต้องการความพึงพอใจในการแสวงหาความหมายด้วยตนเอง จึงทำให้เป็นอิสระ มีความเพียร ไม่แข่งขันและไม่กลัวความล้มเหลว สามารถประมวลผลเชิงลึกได้ดี และพึ่งพาตัวเองได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของอรพินทร์ ชูชม และคณะ ที่กล่าวถึงความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวและสถานศึกษาที่ดีว่ามีผลทำให้ผู้มีแรงจูงใจภายในมีความสุขและความสำเร็จสูงกว่าผู้มีแรงจูงใจภายนอก ประกอบกับความต้องการข้ามพ้นเหนือตน จึงทรงสอนให้ศาสนิกมีตนและมีธรรมเป็นที่พึ่งที่ยึดถือ อาศัยโยนิโสมนสิการและกำลังความเพียรของตน เพราะพระพุทธเจ้าแม้ปรารถนาจะอนุเคราะห์ก็ทรงเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น (อรพินทร์ ชูชม และคณะ, 2543)

องค์ความรู้ใหม่

กระบวนการสร้างแรงบันดาลใจในพุทธศาสนา ประกอบด้วยการสร้างแรงบันดาลใจภายในตนของพระพุทธเจ้าด้วยความเพียรและโยนิโสมนสิการ โดยมีปัจจัยเชิงสาเหตุจากการอบรมเลี้ยงดูและสภาพแวดล้อมทางสังคมที่มีความเชื่อในสังสารวัฏและการแสวงหาทางพ้นทุกข์ เมื่อตรัสรู้แล้วทรงสร้างแรงบันดาลใจแก่สาวกโดยถ่ายทอดองค์ความรู้ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ทรงค้นพบ รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์ที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความมั่นใจในเป้าหมาย

สรุปและข้อเสนอแนะ

แรงบันดาลใจเป็นสิ่งที่ถูกสร้างให้เกิดขึ้นได้ภายในบุคคลด้วยการอบรมเลี้ยงดูและปลูกฝังให้เกิดการซึมซับรับเอาคุณค่าเหนือตนมาแต่วัยเด็ก เกิดเป็นแนวโน้มของบุคคลในการเกิดแรงบันดาลใจเรียกว่า แรงบันดาลใจเชิงลักษณะ เมื่อเปิดรับประสบการณ์จากภายนอก จดจ่อใส่ใจ เกิดประกายปัญญา และพัฒนาประกายปัญญานั้นจนเกิดเป็นรูปธรรม เรียกว่า แรงบันดาลใจภายใน ในพุทธศาสนาแสดงให้เห็นชัดว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้มีแรงบันดาลใจและส่งผลให้เกิดแรงบันดาลใจในผู้ที่ต้องการจะรับฟัง แสดงให้เห็นว่า การสร้างแรงบันดาลใจจากภายนอกก็สามารถสร้างได้จากการเปิดรับประสบการณ์ คบหากัลยาณมิตรที่ให้เวลา อดทนรับฟัง ร่วมแบ่งปันประสบการณ์ เป็นผู้รู้ ชี้ทางที่เป็นประโยชน์ รับฟังและนำไปคิดพิจารณาแล้วปรับใช้ในแนวทางที่เหมาะสมกับตน

การสร้างแรงบันดาลใจประกอบด้วยหลายปัจจัย ดังนั้น บุคคลอาจส่งเสริมปัจจัยที่เอื้อต่อการเกิดแรงบันดาลใจได้ด้วยตนเอง เช่น การสังเกตภาวะอารมณ์ของตนเอง ปรับปรุงแก้ไขภาวะอารมณ์เชิงลบและส่งเสริมภาวะอารมณ์เชิงบวก ฝึกเปิดรับประสบการณ์ด้วยการแสวงหาองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ ฝึกสังเกตและเรียนรู้โดยใช้เหตุผลร่วมกับการประมวลผลเชิงประสบการณ์ หมั่นพิจารณาและปฏิบัติงานด้วยความพากเพียรอดทน ฝึกทำงานจนเกิดเป็น

ความชำนาญ เลือกคบหากับกัลยาณมิตร สังเกตตัวแบบ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สำหรับบางคนแม้ อาจต้องใช้เวลา แต่ทุกคนที่ข้ามผ่านอารมณ์และอุปนิสัยที่เป็นอุปสรรคได้ก็สามารถเกิดแรงบันดาลใจขึ้นเองภายในได้

เอกสารอ้างอิง

- ดุขฎี โยเหลา และคณะ. (2556). การประเมินผลจากการชมภาพยนตร์เพื่อสร้างแรงบันดาลใจของนิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ใน *รายงานวิจัย*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต). (2545). *ธรรมะกับการทำงาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก.
- ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ และคณะ. (2556). การพัฒนาแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ตามแนวคิดของ ป. อ. ปยุตฺโต กรณีศึกษานักเรียนชั้นประถมศึกษา สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดนนทบุรี. ใน *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2538). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐเตปิฎก*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2543). ผลการฝึกอบรมภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้นำนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ใน *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วิทยากร เชียงกุล. (2551). *จิตวิทยา ความฉลาด และความคิดสร้างสรรค์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร.
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2558). *แรงบันดาลใจ*. เรียกใช้เมื่อ 20 มิถุนายน 2561 จาก <https://www.dailynews.co.th/article/364804>
- เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป. (2540). *ลัทธิของเพื่อน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิราบ.
- อรพินทร์ ชูชม และคณะ. (2543). การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างของแรงจูงใจภายใน: ปัจจัยที่สัมพันธ์กับแรงจูงใจภายใน. ใน *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- Koltko - Rivera, M. E. (2006). Rediscovering the Later Version of Maslow's Hierarchy of Needs: Self-Transcendence and Opportunities for Theory, Research, and Unification. *Review of General Psychology*, 10 (4), 302-317.
- Merriam - Webster, Inc. (2019). *inspiration*. Retrieved July 16, 2019, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/inspiration>

- Oleynick et al. (2014). The scientific study of inspiration in the creative process: challenges and opportunities. *Frontiers in Human Neuroscience*, 8(436), 1-8.
- Sheldon et al. (2014). Service job lawyers are happier than money job lawyers, despite their lower income. *The Journal of Positive Psychology*, 9 (3), 219-226.
- Thrash et al. (2004). Inspiration: Core Characteristics, Component Processes, Antecedents, and Function. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(6), 957-973.
- Thrash et al. (2003). Inspiration as a psychological construct. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84 (4), 871-889.